

AZ EMBERI SZÓ HATALMA.

(DANTE EGY MONDATÁRÓL.)

Szerző, aki nemrégiben Franz Dornseiff greifswald egy. tanárral együtt német nyelven, magyarázatokkal kiadta Dantenak „De vulgari eloquentia” c. latin könyvét (Reichl, Darmstadt, 1925), egy Amerikában megjelenendő gyűjteményes mű szerkesztőjétől felszólítást kapott: ismertetné a neki legkedvesebb Dante-mondatot rövid magyarázattal és megokolással; a mű, mely számára e kis rajz készült, ilyen idézetekből fog állani. Szerk.

Quod autem (vulgare) sit exaltatum potestate, videtur: et quid maioris potestatis est, quam quod humana corda versare potest, ita ut nolentem volentem et volentem nolentem faciat, velut ipsum et fecit et facit. (Nyilvánvaló mily hatalmas van a beszédnek. Mert mi hatalmasabb, mint ami képes rá, hogy az emberi szívet megfordítsa, úgy, hogy abból, aki nem akar, olyan embert formál, aki akar és megfordítva. Mert ezt tette s ezt teszi a nyelv.) (*De vulgari eloquentia*, I. 17.)

Az emberi értelem hatalomkörében a költő szerint, ime, nincsen nagyobb erő, mint a beszéd. Két gondolatelem olvad itt össze: szavunkkal igazgatjuk embertársaink szívét, szavunkkal kormányozzuk mások szándékait.

A gondolat: misztikus erejű „eszközének” csodálatába elmerülő s „eszközét” ünneplő költőnek gondolata, de mire formába ömlik, helyesebben: formulába merevedik, már győzött a skolasztikus gondolkodónak rendszer-keresése. A trecento költője még korántsem „szabad”, még nem szárnyalhat, amerre sejtelve s képzelete magával ragadja. Ott áll mögötte az ókor-középkor intellektuális konvenciója: a r e t o r. Nem mondhatja, mint mondaná kétségtől mentesen öt száz évvel utóbb: „ő, a nyelv mindenható, mert érzelmeket ültet át, vágyakat szít, hangulatot ébreszt, szenvedélyt korbácsol fel vagy elpihentet, — művészetemnek csodálatosan titokzatos szerszáma!” Dante mindezt így sejteti, de az első szónál már fennakad — „*humana corda versare potest*” — s eltérül a retorika dicsérére felé. Megfordítja a szívet a beszéd s az — a k a r a t o t kormányozza.

Még mindig az *akarat* irányítása az emberi beszédnek legnagyobb dicsérére, — antik gondolat ez, amelyet szent Ágoston¹⁾ és Cassiodorus²⁾ adtak át a középkornak, — a költő is még változatlanul a szent-tamási formulák békéjébe van verve: *nolentem — volentem et volentem — nolentem facere!* Ez a nyelv csodálatos hatalma a *filozófus* számára, aki retorikusan és jogászilag gondolkodik: beszédem erejével megtöröm a te akaratodat, az én akaratom a — tied lesz!

De: a szívedet is megragadom s megfordítom, *cor humanum verso!* Lehet, — ki a megmondhatója? — hogy a „szív” s az „akarat” Dante számára még rokon fogalmakat jelölnek. E mondat mélyén mégis egészen új kincsek csillannak fel. Mert ami az emberi szívet megforgatja, az nem egyszerűen a beszéd vagy a nyelv, hanem egy nyelv: a diadalmasan előretörő *vulgaré*, az anyanyelv. „*Vulgare de quo loquimur sublimatum est magistratu et potestate . . .*” Az anyanyelv — ebben az esetben az irodalmivá finomult olasz nyelv — lesz az isteni költőnek nagy hangszere. Ezzel fordítja majd meg egy világ szívét. A pompás mondat, amelyet kis nyelvpolitikai essay-jéből itt kiragadtunk, Dante történeti helyét jól jelképezí az antik mult gondolatkincséből táplálkozik, a középkori skolasztika nyelvén formulál, de távlata az újkor felé nyílik; Dante az újkor szellemében érzi és ábrázolja a költői nyelv hatalmát és erejét.

(Budapest.)

Balogh József.

¹⁾ Augustinus, De civ. dei XXI. 24. ²⁾ Cassiodorus, Varia, Raef. Momms. 5.